

Uz *Bullettino* dobili smo na dar i Berwaldijevu studiju: *Alcune osservazioni ai due ultimi opuscoli del sac. Pietro Kaer e del P. G. M. (Giovanni Marković) intorno a S. Doimo.* (Fiume 1910. p. 118.) Ovaj spis, i ako je polemičan, imade veliku pozitivnu cijenu, jer sakuplja u cjelinu sve arheološke i hagijografske dokaze o jednome mučeniku Dujmu i to u početku IV. vijeka. Nauka je rekla svoju, pa sada ne preostaje ino, nego da se i „il buon senso comune“ blagopokojnoga O. Ivana Markovića sa njegovim rezultatima izmiri.

Dr. Svetozar Ritig.

Na Rusi gallicyjskiej Schyzma sie gotuje! ... Z pamiętników Ks. Józefa Borodzicza. Z dodatkiem materyalu dowodowego. Drukowane jako manuskrypt. Nakładem autora. Czynkami artystycznej drukarni Maryi Ziemińskiej w Chrzanowie, roku 1911. Str. 90.

U lipnju ove god. izašla je u Chrzanovu, gradiću blizu Krakova, ova knjižica posvećena „Przewielebnym i Wielebnym Ojcom Trzeciego Zjazdu Wielehradziego, katalickim i prawostavnym w celu wyświecenia prawdy pro memoria“. Pisac knjižice je poljski svećenik iz Litve u Rusiji, koji je umakao teškoj tamnici bijegom u Galiciju. Tu se megju poljskom braćom — premda prognanik — čuti preporođenim. Kako i ne bi? Svuda čuje poljski govoriti, poljski se glasno moliti. Vidi poljske škole, poljske urede i poljska društva. To čini, te hvali Austriju, a kudi Rusiju, ugnjetavalicu „inorodaca“, koja se ni nakon ljutih poraza u posljednje doba nije opametila. „Vlastodrščima ruskim Bog uzima razum“. Umjesto da se u Rusiji način vladanja promijeni, legoše nad njom tame gušće no prije. „Iz dosadanje tmine istočnoga barbarizma Rusija je pala u tamu egiptsku“. U Rusiji slobode nema najmanje za „inorodce“ (str. 10.).

Čuteći se u slobodi piše taj poljski svećenik knjigu članovima III. velehradskog sastanka. U njoj p r o s v j e d u je u ime svega svećenstva litvan-

skoga i bijeloraskoga protiv tvrdnje, da „oni nijesu voljni raditi oko unije istoka sa zapadom poradi svoga poljskoga šovinizma“. Ujedno osuđuje rad velehradskog sastanka. — Što je na stvari?

Poljsko svećenstvo našlo se nemalo pogodnim glasovitim knjigom o. Aurelija Palmieri-a „La Chiesa Russa“ (Firencia 1908.). Palmieri među inim kori Poljake, što svojim načelom latinizacije i kolonizacije sprječavaju rad oko unije. Protiv Palmieria digao se o. Aleksandar Mohl S. I. iz Krakova. Između obojice došlo do žestoke polemike. Mohl napisao je knjižice: „Polacy — przeszkodą dla uni: Wschodu z Zachodem!“ i „Potwarz czy Nieporozumienie“. Palmieri odgovori knjižicom: „Mohlianismus seu Panpolonismus“. Odjekom ove polemike je i ova Borodziczewa knjižica. Pisac je pun animoznosti spram započete velehradске akcije. Uronivši u narodnu borbu između Poljaka i Rusina, ne može da bude objektivn. Mrzi upravo Rusine u Galiciji, a u njima uniju. Nije on protiv svake unije, on je radikaln katolik, i kao takav hoće uniju, ali na temelju zapadnog obreda i celibata. U istočnom obredu i ženidbi svećenika vidi poljski svećenik propast svake unije. Galicijska unija s istočnim obredom i oženjenim svećenicima pada po njegovu mnijenju u skizmu. Zato odbija svaki pokušaj usrećiti Rusiju takovom unijom. To su glavne misli knjižice.

Kako su Poljaci u općenitom shvaćanju pitanja unije animozni, neka svjedoče ove misli piščeve. „Dobro je“, kaže on na str. 15. „tamo za zelenim stolom, daleko od polja duhovnog boja među istokom i zapadom, među kulturom zapadnom i bizantinskom, u sigurnim zidinama velehradskog manastira raspravljati o uniji, ali mi — borci i pioniri ... — nemamo vremena za takve rasprave. Sve ovakove rasprave o uniji jest posao jalov, bez svrhe, što više štetan ... Tko imade vremena, neka ga tomu (to jest raspravljanju velehradskomu) posvećuje, ali nama neka dozvoli raditi na tom, što se daje postići t. j. na privlačenju pojedinih pravoslavnih u crkvu, na njihovu osobnu obraćenju ...“ Odmah iza

tega spominje svoje uspjehe. Što da kažemo na to? Zar si članovi velehradskih kongresa utvaraju, da će svojim viječanjima mahom obratiti čitave narode, čitavu Rusiju? Neka si poljski pisac pogleda na pr. samo knjižicu dra. Josipa Grivca „Istočno pitanje“, što ju je ove godine izdao u hrvatskom prijevodu i naš „Apostolat sv. Cirila i Metodija“, pa će se nvrjiti da i članovi velehradskih kongresa osuđuju takove idealne konverzije čitavih naroda, a ističu sitan misionarski rad („Ist. pitanje“ str. 66. sq.). — U Velehrad dolaze misionari iz Bugarske, Turske i Male Azije pa daju izvještaje o svom sitnom radu, ističu takav rad kao jedino moguć, koristan i vrlo blagoslovan, dobivaju potpore i oduševljenja za daljni rad. Borodciz se hvali, da poljski svećenici blagoslovno rade u Rusiji obraćajući pojedince. Dobro je. Kad poljski svećenici u Rusiji tako blagotvorno rade, zašto ne dođu na Velehrad pa ne oduševite i druge za takav rad. A onda, zar je njihov rad tako savršen, da već ne bi mogao biti bolji i savršeniji? Pojedinci mogu zbilja dobro raditi, ali mogu i smalaksati. Zar ne bi bilo bolje, da se i oni potaknu na življi rad, da se međusobno organiziraju. Radili su i bugarski misionari, pa ipak priznaju, da su bili odveć osamljeni, sebi prepušteni. Iza Velehradskih sastanaka oni se oduševljavaju, oni se organizuju, čemu je najljepše svjedočanstvo novo osnovana „Svećenička zajednica“ svjetovnih i redovnih misionara u Traciji.

U svom katoličkom radikalizmu idu poljski svećenici tako daleko, da istočne raskolnike izjednačuju sa protestantima, anglikancima, starokatolicima, janzenistima, dakle sa formalnim krivovjercima. „Mi smo uvijek sudili“, kaže Borodciz, „da se u pitanju pravoslavlja baš kao kod protestantizma, anglikanizma... ne radi o ujedinjenju dviju crkvi, nego o navratu u krilo jedne prave crkve, radi se dakle o vraćanju, a ne o spajanju“ (str. 14. sq.). Da to nisu ispravni nazori znade svatko. Crkva katolička smatra istočne kršćane raskolnicima, ona ih tako službeno nazivlje. Niti su općeniti crkveni sabori, niti sv. Oci Pape postupali s istočnjacima kao s krivovjer-

cima, već kao s raskolnicima. Dokaz je tomu historija.

Isto tako odveć radikalno — da se blago izrazimo — sude poljski svećenici o istočnom obredu. Uniju na veliko, koju bi potaklo pravoslavno svećenstvo i ruska inteligencija, drži Borodciz nemogućom i navodi za to razloge (str. 16.—24.), koji su prilično dobri i koje možemo i mi mirne duše usvojiti. Ali onda se pita: „A je li moguće provesti uniju odozdo (t. j. u prostom puku), tako da se obraćenicima sačuva istočni obred?“ Na to pitanje odgovara negativno: Uz istočni obred ne će se unija ni kod prostoga puka provesti. „I u tom je zasljepijavanje i zaludivanje samoga sebe kod članova velehradskih kongresa“ (str. 30.). „Neka o. Palmieri i njemu slični na velehradskim sastancima viču koliko hoće, da latinski obred ni u čemu ne nadmašuje istočnoga obreda, mi svećenici u Rusiji ne možemo uz njih pristati“ (str. 31.) Razloge za to navodi ove: 1. što se samo kraj latinskoga obreda sačuvala katolička vjera u Bijeloj i Maloj Rusiji; bez njega da bi ondje kat. vjera potpuno iščezla, kako se to dogodilo u Smolensku i Černigovu; 2. latinski obred mnogo je sigurniji za čistoću vjere nego istočni obred, i to za to, što mu je načelnikom zapadni patrijar — Papa, koji ne može pasti u herezu, kako sa pali mnogi istočni patrijari i 3. izuzevši šačicu „bogomoljaca“ ogromna većina pravoslavnih u Rusiji u pitanju obreda mnogo je indiferentnija, nego se to Talijanima, Francuzima, Česima, Hrvatima i Poljacima u kraljevstvu činiti može... Ove mase, što žive bez svake religijske prakse, može povući i privući k Gospodu Bogu samo — novost, a ta novost za nje je latinski obred i njegove religijske vježbe“. 4. iza ukaza o slobodi vjere 1905. stupilo je odmah 200.000 Rusa u kat. crkvu i prihvatilo latinski obred.

Na ovo razlaganje poljskoga svećenika mogli bismo primijetiti ovo. Prije svega kongresi velehradski nisu nikad službeno raspravljali o tom, koji je od obreda bolji, koji koga nadmašuje. Na kongresima izreklo se češće samo to, da je i istočni obred svet, valjan i lijep. A zar on nije

takav? Ta istočna ili carigradska liturgija složena je od sv. Bazilija i sv. Ivana Zlatoustu. Ove dvije pak potječu iz sirske liturgije, kojoj su početnici apostoli. Dakle izvor ist. obreda je čist i svet. Kako je tijekom prvih šest stoljeća rimska liturgija postala najjača na zapadu, tako je carigradska liturgija postala najjačom na istoku. Za vrijeme sluge istočnjaci su pošivali rimsku liturgiju, zapadnjaci istočnu. A i sv. Oci Pape kao i crkveni sabori počevši od IV. lat. god. 1215. pripoznavali su vazda istočnjacima njihovu liturgiju kao svetu i valjanu.

Ad 1. što se katolička vjera sačuvala u Rusiji u latinskom obreda, to je istina. Ali znademo, kako se to dogodilo. 10 milijuna ruskih katolika s istočnim obredom ili kraće unijata prevela je Rusija (Katarina II., Nikola I., Aleksandar II. i III.) na skizmu silom, i to takvom silom, kakovu su rabili poganski rimski carevi. Nije to bilo bez krvi, bez mučenika. Rusificirala je pak Rusija baš unijate za to, što su katolici istočnoga obreda za nju bili mnogo pogibelniji od latinaca. Dakle Rusija i sama čuti, da je istočni obred velika meka za obraćanje Rusa u katoličku crkvu. Katolički obred spaslo je istina jedan dio ruskih katolika, ali se to dogodilo da tako kažemo — per accidens.

— Ad 2. istočni obred bit će baš tako siguran za vjeru kao i latinski, kad će njegovim načelnikom kod sjedinjenih istočnjaka biti također zapadni patrijar — Papa. Rimska kongregacija bdjet će nad istočnom liturgijom istočnjaka, te nema pogibli od krivovjerja. — 3. da je puk ruski indiferentan prema obreda, tomu za dokaz navodi Borodzicz samo svoje iskustvo. Ali bili su i drugi u Rusiji, pa su protivnog mnijenja, kao na pr. Palmieri. A onda — općenito je iskustvo kod svih naroda bez razlike, da puk mnogo drži do obreda, da obred istovjetuje s vjerom. Pa zar će u Rusiji biti drukčije? — Ad 4. Istina, 200.000 Rusa primilo je iza spomenutog ukaza latinski obred, ali zašto? Zato, što nije bilo nikomu slobodno prijeći na katoličku vjeru s istočnim obredom. Vidi se dakle, kako je žilava bila prijašnja unija u Rusiji, kad su nekadašnji ruski unijati radije napustili svoje narodno-obredne, nego

li svoje vjersko-obredne tradicije. Koliko bi ih prešio na uniju, kad bi bio dozvoljen od vlade istočni obred!

Napokon čemu da branimo istočni obred, kad sam sv. Otac Leon XIII. u enciklici „Praelara Gratulationis“ od god. 1894. kao i u konstituciji „Orientalium dignitas“ od iste godine daje istočnoj crkvi jamstvo, da će rimska crkva uvijek poštivati istočni obred.

Napose što se tiče religijskih vježbi t. j. različitih pobožnosti, mnoge od tih mogu se s istočnim obredom lijepo spojiti. Mišljenje velehradskoga kongresa mogu Poljaci lako vidjeti na pr. iz govora o. M. Jugia ili iz govora bugarskog igumana Christoffa na ovogodišnjem kongresu, koji baš u glavnoj latinskoj pobožnosti t. j. štovanju presv. Euharistije i čestoj sv. pričesti vidi najuspješnije sredstvo za širenje i za čuvanje unije.

Najvećma radikalna biva Ks. Borodzicz, kad govori o ženidbi svećenika. Samo oni svećenici mogu stvoriti i usčuvati uniju, koji žive u celibatu. „Samo takvi mogu puku imponirati, samo prema takvim ima ruski puk povjerenja, samo takvim spreman je pokorit se“ (31). Potrebu celibata dokazuje pisac ovako: Svećenstvo Novoga Zavjeta stoji više od svećenstva Staroga Zavjeta, jer nije po redu Aronovu, nego po redu Melkizedekovu. Ono treba da Gospodinu Bogu prinosi žrtvu nekrvnu, žrtvu čistu, kao i Melkizedek. Treba dakle da živi čisto. Svećenstvo treba da se brine za ono, što je Gospodnje, kako bi se dopalo Bogu, a ne da se brine za zemaljske stvari, i kako bi se dopalo svijetu i ženama (str. 32). „Istočno svećenstvo, oženjeno . . . opće govoreći je prava pravcata kasta“. Ono se sastavlja ne na način Melkizedeka, t. j. zvanjem, nego na način Arona, t. j. baštinom. Oženjen svećenik nije nikad čovjek božji, nego jest i mora biti čovjek ovoga svijeta (str. 31.—37.).

Što da kažemo na ovo i slično razlaganje Borodziczevo? Nema dvojbe, da je čisto svećenstvo mnogo zgodnije da vrši svećeničku službu, da privlači puk, da radi i da se žrtvuje za stvar Božju, da provodi i čuva uniju nego li oženjeno svećenstvo.

Nema dvojbe, da je čisto svećenstvo općenito govoreći mnogo savršenije od oženjenoga. Tko od nas ne bi želio, da sve svećenstvo unijatsko prigrlji celibat? Ali razlozi, što ih g. pisac navodi, ne dokazuju apsolutnu potrebu, već samo konvenciju i korist celibata. Od konvencije pak do zakona je daleko. Zapadna je crkva radi konvencije nalagala bezženstvo, istočna nije. Ekumenski sabori kao i sv. Oci Pape dopustili su sjedinjenim istočnim svećenicima živjeti dalje u ženidbi. Zar ćemo dakle principiuelno braniti unijatima ono, što im dozvoljava sv. Otac Papa? Zar ćemo biti većma katolički, nego katolička crkva? — Jednu zaslugu ne ćemo poreći poljskomu piscu. Revnujući za celibat, a govoreći protiv ženidbe svećenika rekao je i mnogu istinitu. Zagovornicima ženidbe prošla bi volja ženiti se, kad bi učitali neke istinite ili barem vjerojatne vijesti Borodzieve.

U knjizi se dalje crta, kakovi su oženjeni „orodati i dugovlasi unicki kaptani“ u Galiciji, riše se borba među katoličkim Poljacima i sjedinjenim Rusinima, i živim se bojama prikazuje velika pogibao skizme među Rusinima u Galiciji. — Pisac svoja mnijenja potkrepljuje raznim vijestima iz časopisa i novina. U tim dijelovima knjige ne ćemo pisca podvrgavati kritici, jer nijesu stvari principiuelne i jer nam nijesu prilike u Galiciji tako podrobno poznate. Istina je, da se među Poljacima i Rusinima razmahala borba na život i smrt. Poljski svećenik preblizu je toj borbi, a da bi mogao objektivno suditi. On tvrdi, da se borba vodi radi vjere, a ne radi narodnosti, što mu mi ni kraj najbolje volje ne možemo priznati. On tvrdi, da je ogromna većina unijatskih svećenika zaražena moskofilskim skizmatičkim duhom. Bit će, da pisac previše vidi na svojim protivnicima. Kako čujemo od trezvenih ljudi, kojima su prilike u Galiciji dobro poznate, naći će se zbilja po koji unijatski svećenik rusinski zadahnut skizmatičkim duhom, što je kraj razmahane borbe s katoličkim Poljacima nekako shvatljivo, ali se to ne može reći o mnogima, još manje o ogromnoj većini. Nagomilan materijal pišćev o Rusinima — u ko-

liko je istinit — dakako da je žalostan.

Ali što to imade posla s velehradskim sastancima? Zasto pisac ustaje protiv njih? Ako su Rusini zbilja takovi, kakovima ih prikazuje, zar nije za njih dobro, da idu u Velehrad, pa da se tu ojače na katoličkoj vjeri drugih Slavena i Neslavena? A oni zbilja u velikom broju dolaze. Zar nije od njih lijepo, što se idu jačati u vjeri katoličkoj na zapad? Da su zbilja natrušeni skizmatičkim duhom, ne bi išli na zapad već na istok.

Ali dal Inspirator velehradskih kongresa je nitko drugi, nego metropolit „skizmatičkih“ galicijskih Rusina grof Szeptycki. U tom grmu zec leži. To odbija Poljake. Na Szeptyckoga navaljuje pisac i krivi ga ništa manje nego s — hereze. U njegovoj se tobože glavi rodilo, što je sv. Stolica u članku princa Maksa osudila. Metropolit galicijski odviše sja svojim sv. životom i svojom učenošću, a da bi ga trebalo braniti.

Što se pisac ogrebao i o „katoličkog kaptana Kroata“ kao urednika „katoličko-schysmatyckog“ (1) časopisa „Slavorum Literae Theologicae“ (str. 26.), to mu blagohotno opraštamo.

Dr. K. Dočkal.

Hojnka Georg. Versuch zu einer psychologischen Grundlegung der Moraltheologie. Erster Teil. Psychologische Vorschule zur Moraltheologie. Paderborn 1912. kod Ferdinanda Schöningha, in 8° str. 8 + 254. c. K 5.

U ovom djelu nastojao je pisac kao zahvalni učenik prikazati misli svoga učitelja Adama Krawutzky-a, nekoć profesora moralke na sveučilištu u Breslavi, o osebnom shvaćanju moralne znanosti. Poput Platona, koji je moralne nauke nastojao psihološki utvrditi i sve kreposti ili vrline izvodio iz četiri temelja: iz razboritosti, hrabrosti, umjerenosti i pravednosti; te poput sv. Tome Akvinca, koji takogjer cijelu zgradu čudorednosti postavlja na 7 stupova: na tri bogoslovne i četiri stožerne kreposti; — pošao je i Krawutzky sličnim putem